

Privalomasis egzempliorius pasaulyje ir Lietuvoje

Osvaldas JANONIS

Vilniaus universiteto Knygotyros katedra, Saulėtekio al. 9, 2054 Vilnius

Privalomojo egzemplioriaus (toliau - PE) institucija, kurios amžius yra per keturis šimtus metų, šiandien įgauna dar didesnę statusą. Jos reikšmė ypač padidėja realizuojant tarptautines Visuotinio dokumentų prieinamumo, Visuotinės bibliografinės apskaitos ir Tarptautinę MARC (UBCIM) programas. Su PE yra tiesiogiai susijęs einamosios valstybinės bibliografijos kūrimas ir jos plėtotė. Ilgametė daugelio valstybių patirtis akivaizdžiai patvirtino, kad dokumentų PE yra vienintelė reali ir efektyvi šios bibliografijos rūšies bazė, tėvyninių dokumentų bibliografinės apskaitos išsamumo garantas. Sudarydamas einamosios, o ilgainiui ir retrospektyviosios valstybinės bibliografijos pamatą, jis turi didelę įtaką visai bibliografinėi veiklai šalyje. Gerai organizuota PE sistema garantuoja ne tik bibliografinės informacijos išsamumą, bet ir jos patikimumą, reguliarumą bei efektyvumą.

PE leidžia kokybiškai formuoti didžiųjų valstybės bibliotekų ir kitų dokumentų saugyklų fondus. Ypač jis reikšmingas komplektuojant fondus mažatiražiais, žinybiniais leidiniais, nes jų įsigijimas kitokiu būdu sunkus arba ir visai neįmanomas.

Visuotinai pripažinta, kad knygų leidyba, autoriaus teisių ir PE įstatymai yra tie banginiai, ant kurių laikosi šiuolaikinė knyginkystė. Apskritai PE yra unikalus knyginės kultūros, pasaulinio kultūrinio palikimo išsaugojimo būdas. Jis sudaro solidų knyginkystės mokslinių tyrimų pamatą. Be PE sunku įsivaizduoti ir dokumentų statistinę apskaitą.

Šio straipsnio pagrindinis tikslas - apžvelgti PE raidą ir dabartinę būklę pasaulyje ir Lietuvoje. PE istorija Lietuvoje čia neanalizuojama, nes ji nušviesta J. Basiulio darbuose¹. Jame aptariamos PE rūšys ir funkcijos, PE įstatymai bei jų unifikavimo raida ir perspektyvos.

PE samprata ir rūšys. Adekvačiausias PE apibrėžimas yra pateiktas Rusijos PE įstatyme (1994): tai nustatytas skaičius tiražuotų dokumentų, kuriuos gamintojai įstatymo numatyta tvarka privalo perduoti atitinkamoms įstaigoms ir organizacijoms². Gamintojo sąvoka čia apima poligrafijos įmones, leidybines organizacijas, žiniasklaidos priemonių redakcijas, muzikos ir garso įrašų firmas, radijo kompanijas ir telekompanijas, kino studijas, video ir kinematografijos įmones. Norint šį apibrėžimą padaryti visuotiną, jame tektų akcentuoti pagrindinį PE bruožą - jo nemokamumą. Tiesa, buvusioje Tarybų Sąjungoje egzistavo ir "mokamas PE". Jis atsirado kaip socialistinės bibliotekų komplektavi-

mo sistemos padarinys. Rinkos sąlygomis bibliotekų kolektorių instituto (jis ir skirstydavo mokamą PE) tikslingumas nepasitvirtino, nes jis reikalauja didesnių išlaidų negu tuo atveju, kai bibliotekos pačios palaikytų tiesioginius ryšius su gamintojais.

PE rūšinė klasifikacija nėra sudėtinga. Pagal apimamų dokumentų rūšis jis būna išsamusis ir atrankinis. Išsamusis PE apima visų rūšių, atrankinis - tam tikrų rūšių dokumentus (pagal jų ženklinę prigimtį ir materialiąją konstrukciją, turinį ir t.t.). Atrankiniai PE geriausiai atitinka tam tikros gavėjų kategorijos poreikius. Jiems priklauso ir Rusijos įstatyme (1994) minimi profiliniai PE (jie atitinka gavėjų teminį profilį).

Vienas iš PE klasifikavimo požymių gali būti teritorinis. Į PE gali įeiti valstybėje (valstybinis) arba jos dalyje (teritorinis) pasirodę dokumentai. Federacinėse valstybėse gali egzistuoti federacinis (valstybinis) bei federacijos subjekto PE. Teritorinių PE grupei taip pat priklauso pasaulinėje praktikoje labai paplitę vietiniai PE. Jie apima mažesnę nei valstybė ar federacijos subjektas teritoriją (kraštą, rajoną, miestą ir pan.). Dažniausiai vietinio PE įstatyminius aktus priima vietos savivaldybių organai.

PE rūšinėse klasifikacijose užmirštas dar vienas svarbus aspektas, susijęs su jo panaudojimu. Kaip žinoma, PE pagrindu yra formuojami įvairiai vadinami spaudos ir kitų rūšių dokumentų archyvai, kurių pagrindinė paskirtis yra dokumentų išsaugojimas ateities kartoms. Šį PE priimta vadinti archyvinium arba rezerviniu. Jis specifiskai tvarkomas, jo saugojimui sudaromos specialios sąlygos, jis panaudojamas tik išimtiniais atvejais. Pavyzdžiui, Švedijoje iš septynių PE du yra rezerviniai (archyviniai). Saugumo sumetimais jie saugomi skirtingose vietose (sostinėje ir Lunde). Danijoje jie saugomi Karališkojoje ir Orhuso universiteto bibliotekose.

PE funkcijos. Specialiojoje spaudoje PE funkcijų klausimas nėra pakankamai išnagrinėtas. Joje minima keliolika funkcijų - vienos iš jų yra konkrečios, kitos - labiau abstrakčios. Istoriskai pradinėmis PE funkcijomis laikytina bibliotekinė (bibliotekų fondų komplektavimas) ir spaudos kontrolės (cenzūros) funkcijos. PE sistema buvo taikoma leidinių mokesčių kontrolei ir licenzijavimui (valdžios leidimas skelbti dokumentus). Tolesnis PE funkcijų gausėjimas susijęs su einamosios valstybinės bibliografijos atsiradimu.

Kaip jau buvo minėta, jos pamatą sudarė PE sistema. Paprastai ši funkcija įvardijama kaip informacinė (šių eilučių autoriui priimtinesnis bibliografinės funkcijos terminas). Ėmus kaupti valstybinius spaudos archyvus, PE atliko ir archyvinę funkciją. Su ja tiesiogiai susijusios spaudoje dažnai minimos istorinė, memorialinė ir kultūrinė funkcijos. Reikšminga statistinė funkcija - PE tarnauja valstybėje pasirodžiusių spaudinių ir kitų rūšių dokumentų statistikos parengimui. Mokslinėje literatūroje dar minimos tiriama, administracinė, autoriaus teisių apsaugos, valstybinių leidybos standartų laikymosi kontrolės ir kitos funkcijos. Matyt, būtų tikslinga skirti esmines ir šalutines PE funkcijas.

PE įstatymai ir kiti jį reglamentuojantys įstatyminiai dokumentai. Mažai yra valstybių, kuriose leidiniai nemokamai perduodami nacionalinei bibliotekai ar kitai įstaigai savanoriškai (toks susitarimas, pavyzdžiui, buvo priimtas Šveicarijoje 1915 metais). Pasaulyje praktikuojamos įvairios įstatyminių dokumentų, reglamentuojančių PE, rūšys. Tai PE įstatymai (viena iš labiausiai paplitusių formų), autoriaus teisių ir intelektualinės apsaugos įstatymai (pavyzdžiui, Egiptas, 1954³; Peru, 1961; Airija, 1963; Ekvadoras, 1976), vyriausybės dekretai (Bulgarija, 1945), karaliaus ar prezidento dekretai (Libija, 1962; Čadas, 1968), švietimo ir kultūros ministro įsakas (Vengrija, 1986), Kultūros ir menų ministerijos nutarimas (Lenkija, 1967), spaudos, žiniasklaidos priemonių įstatymai (Libija, 1959; Austrija, 1981), bibliotekų įstatymai (Malta, 1937; Korėjos Respublika, 1969) ir kt. Gana paplitęs atvejis - panaudoti autoriaus teisių apsaugos įstatymo galimybes. Pavyzdžiui, JAV PE įstatymo nėra, tačiau nauji dokumentai deponuojami pagal autoriaus teisių registravimo įstatymą. Tiesa, tose valstybėse, kuriose PE įteisintas autoriaus teisių įstatymuose, jis yra labai neišsamus. Pavyzdžiui, JAV ši sistema neapima leidinių, kurie neturi autoriaus teisių apsaugos ženklo, ir leidinių, kuriuose jis nežymimas. Be to, autoriaus teisių apsaugos įstatymo punktas apie PE prieštarauja 1908 m. Berno konvencijai. Joje pabrėžta, kad autoriaus privilegijos neturi būti siejamos su kokiais nors formalumais. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje siūloma iš autoriaus teisių įstatymo straipsnį apie PE išbraukti⁴. IV socialistinių šalių pasitarime (1977) buvo prieita prie išvados, kad tikslingiausia PE reglamentuoti įstatymo ar Vyriausybės nutarimo forma⁵.

1 lentelė. Europos valstybių įstatyminių aktų, liečiančių PE, priėmimo ir keitimo datos*

Valstybės pavadinimas	Datos
Airija	1926, 1963
Albanija	1944, 1951
Austrija	1922, 1939, 1952, 1981

* Lentelė sudaryta pagal tarptautinius 1960-1982 metų žinytus "Bibliographic services throughout the world" ir kitas publikacijas.

Belgija	?, 1965, 1979
Bulgarija	1883, 1897, 1920, 1945, 1951, 1965, 1976, 1979, 1987
Čekija	1860, 1919, 1964, 1991
Danija	1697, 1897, 1927, 1933
Didžioji Britanija	1662, 1911, 1956, 1972
Islandija	1662, 1886, 1949, 1963, 1977
Ispanija	1712, 1958, 1970, 1972, 1973, 1977
Italija	1870, 1939, 1945, 1980, 1982
Jugoslavija	1945, 1950, 1953, 1965, 1971
Lenkija	1780, 1793, 1919, 1927, 1944, 1947, 1962, 1965, 1968
Lietuva	1780, 1793, 1919, 1935, 1941, 1945, 1950, 1959, 1967, 1976, 1992, 1993, 1995, 1996, 1997
Liuksemburgas	1958, 1960, 1988, 1989
Malta	1925, 1937
Monakas	1925
Norvegija	1815, 1882 ar 1883, 1939?
Portugalija	1931, 1960, 1965, 1971, 1973, 1982, 1986
Prancūzija	1537, 1617, 1793, 1810, 1881, 1925, 1943, 1960, 1963, 1975, 1977, 1992, 1994
Rumunija	1885, 1941, 1945, 1949, 1960, 1966, 1974
Rusija	1783, 1810, 1862, 1994
San Marinas	1881, 1957
Slovakija	1919, 1964, 1973, 1980
Suomija	1707, 1919, 1960, 1973, 1980
Švedija	1661, 1915, 1949, 1953?, 1961, 1978, 1979, 1992
Šveicarija	1915, 1961
Tarybų Sąjunga	1920, 1928, 1931, 1959
VDR	1946, 1951, 1955, 1960, 1963, 1970
VFR	1969, 1970, 1975, 1982, 1990
Vengrija	1802 ar 1804, 1919, 1952, 1960 ar 1961, 1969, 1977, 1986

Pirmieji įstatyminiai dokumentai, reglamentuojantys PE, Europoje pasirodė XVI amžiuje (žr. 1 lentelę). Pirmą kartą PE sistema įvesta Prancūzijoje. Karalius Pranciškus I 1537 m. išleido įsaką, pagal kurį visi šalies spaustuvininkai privalėjo Karališkajai bibliotekai Blua mieste siųsti po vieną visų išleidžiamų knygų egzempliorių. 1617 m. PE pradėtas sieti su leidybos privilegijų teikimu. Autoriaus teisių apsaugos įstatymas pasirodė 1793 m. Taigi istoriskai pradinė PE funkcija buvo bibliotekinė. 1810 m. Napoleonas išleido įsaką, pagal kurį PE turėjo būti nustatytu laiku siunčiamas į Policijos ministeriją. Nuo tada PE ėmė vykdyti dar vieną - spaudos priežiūros (kontrolės, cenzūros) funkciją. Jo pagrindu 1811 m. imta leisti einamoji valstybinė bibliografijos rodyklė "Bibliographie de la France".

1588 m. PE įstatymas buvo įvestas Rygoje⁶. Pirmoji miesto spaustuvė įpareigota jį siųsti miesto bibliotekai (dabar - Latvijos universiteto biblioteka).

XVII amžiuje PE įstatymai buvo priimti Švedijoje, Anglijoje ir Danijoje. Pagal 1661 m. švedų įstatymą, visų spaudinių, pasirodžiusių Švedijoje, du egzempliorius reikėjo siųsti Karališkajai raštinei. Vienas egzempliorius likdavo Karališkojoje bibliotekoje. Įstatymas buvo taisytas ir papildytas 1949, 1961, 1978, 1979 ir 1992 metais. Anglijoje 1662 m. priimtas leidybinės produkcijos licenzijavimo įstatymas, o 1956 m. - autorius teisių apsaugos įstatymas. Pastarasis įpareigojo pristatyti PE leidyklas, kurios leidžia produkciją knygų rinkai (neapėmė žinybinių leidinių). Jį pakeitė Britų bibliotekos 1972 m. aktas. Danijoje pirmasis PE įstatymas pasirodė 1697 m. (pirmieji bandymai priimti tokį įstatymą siekia 1623 m.). Jis įpareigojo leidėjus pristatyti savo leidinius Karališkajai bibliotekai.

XVIII amžiuje PE reglamentuojantys įstatymai pasirodė Suomijoje (1707), Ispanijoje (1712), Rusijoje (1783). Peterburgo Mokslų akademijos biblioteka vieną egzempliorių pradėjo gauti 1783 m., o Peterburgo viešoji - 1810 m. pabaigoje.

PE įstatymus XIX a. priėmė dar aštuonios Europos šalys: Vengrija, Norvegija, Čekija, Italija, San Marinas, Rumunija, Islandija, Bulgarija. Praėjus penkeriems metams po išsivadavimo iš turkų jungo, 1883 m. Bulgarijoje buvo priimtas spaudos įstatymas, kuris numatė, kad visos leidyklos perduoda nemokamai du egzempliorius knygų ir periodinių leidinių Liaudies bibliotekai Sofijoje. Specialus PE įstatymas buvo priimtas 1897 metais.

XX amžiuje beveik visose Europos šalyse egzistavo įstatyminiai dokumentai, reglamentuojantys PE. 1919 ir 1935 metais Lietuvos Vyriausybės priėmė spaudos įstatymus.

Kai kurių regionų (pavyzdžiui, Skandinavijos šalių) įstatymai yra labai panašūs, dažniausiai turi tik neesminių skirtumų. Labiausiai šiandienos poreikius atitinka Bulgarijos, Vengrijos, Rusijos Federacijos, Prancūzijos ir kai kurių kitų valstybių PE įstatymai.

2 lentelė. Azijos valstybių įstatyminių aktų, liečiančių PE, priėmimo ir keitimo datos

Valstybės pavadinimas	Datos
Centrinė ir Rytų Azija	
Japonija	1948, 1949, 1955
Kinija	1955
Mongolija	1935
Arabų pusiasalis	
Bachreinas	1975
Jungtiniai Arabų Emyratai	1954
Kataras	1982
Saudo Arabija	1981

Pietų Azija	
Bangladešas	1962, 1968, 1974
Indija	1867, 1954, 1956
Maldyvai	1932
Pakistanas	1962, 1968
Šri Lanka	1839, 1885, 1951, 1976, 1983
Vakarų Azija	
Irakas	1969, 1970
Iranas	1907, 1936, 1965, 1978
Izraelis	1953
Jordanija	1953, 1978, 1980, 1983
Kipras	1887, 1947, 1960, 1965, 1969, 1979
Libanas	1941, 1953, 1959
Sirija	1920, 1949, 1963, 1983
Turkija	1921, 1934
Pietryčių Azija	
Filipinai	1917, 1948, 1973, 1975
Laosas	1927, 1969
Malaizija	1835?, 1895, 1898, 1915, 1950, 1961, 1966, 1972
Mianmaras	1960
Singapūras	1835, 1886, 1920, 1955, 1960, 1967, 1970
Tailandas	1941

Azijoje PE įstatymai pasirodė gerokai vėliau (žr. 2 lentelę). Priklausomose šalyse veikė kolonizatorių įstatymai. Pavyzdžiui, Anglijos spaudos įstatymas (1867) neskyrė nė vieno egzemplioriaus Indijos bibliotekoms, o buvo siunčiamas (iki 1947 m.) į Londoną. Daugumoje šalių savi PE įstatymai priimti penktajame-šeštajame dešimtmetyje.

3 lentelė. Amerikos valstybių įstatyminių aktų, liečiančių PE, priėmimo ir keitimo datos

Valstybės pavadinimas	Datos
Šiaurės Amerika	
Kanada	1953, 1965, 1967, 1969, 1978, 1982
Meksika	1846, 1965
Centrinė Amerika	
Barbadosas	1900, 1905, 1915, 1956, 1965, 1982
Bermudų salos	1971?
Dominikos Respublika	1931, 1949, 1971
Grenada	1953
Gvatemala	1831, 1956, 1966
Hondūras	1958
Jamaika	1887
JAV	1790, 1855, 1870, 1909, 1956, 1973
Kosta Rika	1886, 1961, 1982
Kuba	1879, 1964
Panama	1946, 1978

Privalomasis egzempliorius pasaulyje ir Lietuvoje

Salvadoras	1870, 1886, 1950
Trinidadas ir Tobagas	1952
Pietų Amerika	
Argentina	1933, 1957, 1965
Bolivija	1909, 1967, 1969, 1979
Brazilija	1847, 1907, 1969, 1985?
Čilė	1825 ar 1846, 1925, 1967
Ekvadoras	1934, 1976
Gviana	1972, 1973
Kolumbija	1934, 1946, 1961, 1982
Paragvajus	1985
Peru	1822, 1923, 1943, 1961, 1972, 1974, 1976, 1978
Urugvajus	1842, 1882, 1893, 1937, 1970, 1971
Venesuela	1941, 1945, 1979

Amerikos kontinente PE įstatymai pasirodė XIX a. pradžioje (žr. 3 lentelę): Peru - 1822 m., Gvatemaloje - 1831 m., Kolumbijoje - 1834 m. Amžiaus pabaigoje jie priimti Kosta Rikoje, Salvadore, Jamaikoje.

4 lentelė. Afrikos valstybių įstatyminių aktų, liečiančių PE, priėmimo ir keitimo datos (po Nepriklausomybės paskelbimo)

Valstybės pavadinimas*	Datos
Šiaurės Amerika	
Alžyras (1962)	1969
Egiptas (1922)	1928, 1936, 1954, 1968, 1975 ar 1976
Libija (1951)	1959, 1962, 1981
Marokas (1956)	1961
Sudanas (1956)	1966, 1971, 1978
Tunisas (1956)	1956, 1975, 1976
Vakarų Afrika	
Beninas (1960)	1975
Dramblio Kaulo Krantas (1960)	1962, 1969
Gambija (1965)	1976
Gana (1957)	1961, 1963 ar 1968
Gvinėja (1958)	1973, 1979
Liberija (1947)	1963
Malis (1960)	1985
Mauritanija (1960)	1963, 1965, 1968
Nigerija (1960)	1964, 1970
Senegalas (1960)	1976
Siera Leonė (1961)	1962
Pusiaujo ir Centrinė Afrika	
Centrinė Afrikos Respublika (1960)	1960, 1963

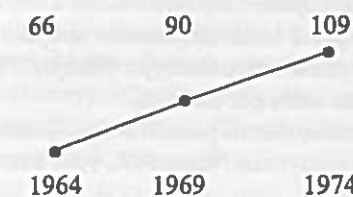
* Greta valstybių pavadinimų nurodytos Nepriklausomybės paskelbimo datos

Čadas (1960)	1968
Kamerūnas (1960)	1966, 1973
Kongas (1960)	1963, 1966, 1971
Zairas (1960)	1960, 1963, 1974, 1978
Rytų Afrika	
Kenija (1963)	1972
Somalis (1960)	1977
Tanzanija (1961)	1962, 1975
Uganda (1962)	1964
Pietų Afrika	
Botsvana (1966)	1967, 1980
Malavis (1964)	1964, 1968, 1975
Zambija (1964)	1964, 1972
Afrikos salos	
Madagaskaras (1960)	1960, 1974
Mauricijus (1968)	1968

Kai kuriose Afrikos šalyse veikė kolonizatorių PE įstatymai (žr. 4 lentelę). Pavyzdžiui, Tunise ir Alžyre galiojo Prancūzijos įstatymas. PE atliko cenzūros ir bibliotekinę funkcijas. Anksčiausiai nepriklausomybę gavusiame Egipte nuo 1881 m. visi spaustuvių savininkai, norėję gauti leidimą publikuoti, privalėjo pristatyti į Vidaus reikalų ministerijos Spaudos biurą po penkis kiekvieno leidinio egzempliorius. Daugumoje šalių PE įstatymai buvo priimti tik XX a. septintajame dešimtmetyje.

Australijoje ir Okeanijoje PE įstatymai pasirodė XX a. pradžioje. Australijoje 1912 m. buvo priimtas autorius teisių registracijos įstatymas (pakeistas 1968 m.). Naujoje Zelandijoje įstatymas priimtas 1913 metais.

1 grafikas. Įstatyminių aktų, liečiančių PE, skaičiaus augimas 1964-1974 metais*

PE įstatymų skaičiaus didėjimas parodytas 1 grafike. Žymus jų padidėjimas susijęs su Afrikos valstybių nacionalinės nepriklausomybės išsikovojimu (Alžyras, Dramblio Kaulo Krantas, Gana, Libija, Mauritanija, Malavis, Malagasijos Respublika, Marokas, Nigerija, Senegalas, Zairas, Zambija ir kt.).

Kai kurių valstybių PE įstatymai yra bendresnio pobūdžio ir todėl ilgaamžiškesni. Detalus dalykai išdėstomi instrukcijose (Rumunija, 1949), juridinėse taisyklėse, reglamentuojančiose PE pristatymą, gavimą ir paskirstymą (Vengrija, 1978), įstatymo taikymo taisyklėse (Italija, 1939

* Grafikas sudarytas pagal tarptautinių žinybų duomenis.

ir 1940), autoriaus teisių įstatymo taikymo nuostatose (Peru, 1961) ir pan. Bulgarijoje parengtas net PE įstatymo taikymo taisyklių sąvadas (1979). Rusijoje numatoma parengti per 25 poįstatyminius nutarimus ir aktus.

Devintajame dešimtmetyje PE įstatymų dar nebuvo Indonezijoje, Nyderlanduose, neefektyvūs buvo Ganos, Malavio, Zambijos ir kai kurių kitų valstybių įstatymai⁷.

Rūšinė PE sudėtis. Ilgą laiką PE sudarė knygos ir serialiniai leidiniai. Įvairiai sprendžiamas klausimas dėl stereotipinių leidinių. Jų neapima Danijos, Islandijos, Norvegijos PE įstatymai, o Švedijoje pristatomų PE skaičius, jei tai yra stereotipiniai leidiniai, mažinamas nuo septynių egzempliorių iki dviejų. Kartais į PE neįeina ir pakartotiniai leidimai bei atspaudai. Ne visose valstybėse į PE patenka Brailio raštu spausdinti leidiniai. Pavyzdžiui, Švedijoje jų atsisakyta 1978 m. įstatyme. Nevienodas požiūris ir į žinybinius leidinius. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės autoriaus teisių apsaugos įstatymas (1956) jų neapėmė, o Austrijoje (1981) įvesti jų apribojimai.

Specialaus dėmesio pelno grupinio tvarkymo medžiaga. Ji yra ypač svarbus visuomenės ir humanitarinių mokslų informacijos šaltinis⁸. Tačiau kito profilio bibliotekoms jie yra nereikalingi. Prospektai, brošiūros ir kiti vadinamieji trumpalaikiai leidiniai neįtraukti į PE įstatymą Jungtinėje Karalystėje.

Kai kuriose valstybėse yra nustatytas minimalus dokumento tiražas, kai būtina išsiųsti PE. Pavyzdžiui, Vengrijoje jis turi būti didesnis nei 25 egzemplioriai (1977), Suomijoje audiovizualinių dokumentų tiražas - didesnis negu 50 egzempliorių. Bulgarijoje ribinis tiražas (1976) buvo net 300 egzempliorių.

Įvairiai sprendžiamas klausimas dėl valstybėje platinamų kitur išspausdintų leidinių. Į PE įstatymų akiratį jie paprastai patenka, nes traktuojami kaip nacionalinė knyga. Tarybinis sąjunginis PE apėmė leidinius, kuriuos leidyklos ir žinybos užsakydavo spausdinti užsienyje. Rusijos PE (1994) įstatyme užfiksuota tokia pat nuostata.

Importuojamus leidinius, skirtus platinti Bulgarijos teritorijoje, apėmė 1920 m. įstatymas. Neretai PE, ypač autoriaus teisių apsaugos įstatymai, įpareigoja tos valstybės autorius pristatyti užsienyje paskelbtus darbus (Bulgarija, 1976 ir kt.).

Kai kurių valstybių PE įstatymai reikalauja pristatyti ir pašto ženklus (Bulgarija, 1976; Senegalas, 1976 ir kt.).

Į PE įstatymų veikimo orbitą tepatenka menka nepublikuotų dokumentų dalis (mokslinio tiriamojo darbo ataskaitos ir pan.).

PE įstatymai neapima dokumentų, kurių tėra vienas egzempliorius ir kurie vėliau netiražuojami ir neplatinami, kanceliarinės ir buitinės paskirties dokumentų (formuliarų, blankų, bilietų, vizitinių kortelių, ekslibrisų, vedybinių kvietimų, nekrologų ir pan.), asmeninio pobūdžio ir slapčių dokumentų.

Prancūzijoje 1925 m. įstatymas bandė apimti visus "žmogaus proto kūrinius". Tarptautiniame valstybinių bibliografijų kongrese (1977) pabrėžta, kad į PE turi įeiti visos

dokumentų rūšys, turinčios informacinę vertę, - ir tradicinės, ir naujos.

Atsiradus naujoms dokumentų rūšims ir formoms, jos palaipsniui buvo aprėpiamos PE įstatymų. Į jų veikimo sritį pateko mikrodokumentai, audiovizualiniai dokumentai, kiti leidiniai ant nepopierinių laikmenų. Garso įrašai pamažu skverbėsi į PE įstatymus. Juos apėmė Austrijos (1922), Norvegijos (1939), Vengrijos (1952) ir kitų valstybių PE įstatymai. Pagal Prancūzijos 1943 m. įstatymą videogramų ir garsinių regimųjų dokumentų buvo deponuojama po du egzempliorius, jeigu jų tiražas viršijo 300 egz., ir po vieną egzempliorių, jeigu tiražas buvo mažesnis. Gramofono plokštelių PE atsirado Vietname (1946), Egipte (1954), Rumunijoje (1964) ir kt. Garsiniai regimieji dokumentai, kaip svarbi švietimo priemonė, operatyviai įtraukti į daugelio Afrikos valstybių PE įstatymus. Nelengva buvo įtraukti į PE sistemą kino filmus. Anksčiausiai juos apėmė Prancūzijos įstatymai. O, pavyzdžiui, Afrikoje devintojo dešimtmečio viduryje tik penkių valstybių įstatymai apėmė kino filmus⁹.

Garsinių regimųjų ir elektroninių dokumentų įtraukimo į PE sistemą klausimas buvo keltas IFLA 57-ojoje sesijoje (1991), elektroninių dokumentų - nacionalinių bibliotekų direktorių konferencijoje (1987).

Nuo 1994 m. po du elektroninių dokumentų egzempliorius privaloma pristatyti Prancūzijoje. Dokumentai magnetinėse ir optinėse ir magnetinėse-optinėse laikmenose pateko į Rusijos PE įstatymą (1994). JAV įstatymai numato kompiuterinių duomenų bazių PE.

Prancūzijoje (1943) ir kitose valstybėse į PE sampratą įeina ir radijo bei televizijos laidos - jų vieninteliai įrašai perduodami į radijo ir televizijos archyvus¹⁰.

Daugumos pasaulio valstybių PE įstatymai neapima medžiagos, kurią kaupia archyvai, muziejai ir kitos specializuotos saugyklos. Tačiau Bulgarijoje į įstatymą įtraukti ir medaliai, herbai, ženklukai, monetos, banknotai, ordinaai, o 1987 m. įstatymas apima net originalius grafikos kūrinius (graviūras, litografijas ir pan.).

Pagal apimamas dokumentų rūšis išsamiausi yra Irako (1970), Bulgarijos (1976), Rusijos (1994) ir kai kurių kitų valstybių PE įstatymai. Bulgarijos bibliografijos teoretikė K. Zotova į deponuotųjų dokumentų sąrašą siūlo įtraukti: monografijas (knygas ir brošiūras), serialinius, oficialiuosius, kartografinius leidinius, standartus, patentus (išradimų aprašymus), disertacijas, pranešimus ir kitą konferencijų medžiagą, mokslinio tyrimo ataskaitas, garso įrašus, gramofono plokšteles, videokasetes, estampus, menines reprodukcijas, plakatus, firminę literatūrą, filmus, leidinius Brailio raštu, mikroformas, diapozityvus, kitą garsinę regimąją medžiagą, mašinos skaitomas juostas. Ji taip pat numatė fakultatyvias dokumentų rūšis (lapeliai, bukletai, pakartotiniai leidimai, preprintai, pašto ženklai ir kt.).

Dabar susiformavo nuomonė, kad PE įstatymai turi apimti visus tiražuotus dokumentus nepriklausomai nuo jų rūšies, formato, gamybos technologijos ir pan. Tik tokia plati dokumentų rūšinė skalė gali garantuoti PE įstatymo

kokybę, kartu - einamosios valstybinės bibliografijos efektyvumą. PE rūšinė aprėptis daro įtaką jos leidinių rūšinei aprėptčiai.

Patirtis liudija, kad, atsiradus naujoms dokumentų rūšims, susidaro didesnis ar mažesnis teisinis vakuumas. Jis pridaro daug žalos, nes dokumentai vėliau sunkiai besukaupiami. Anksčiau ar vėliau jų paieška ir bibliografavimo našta gula ant retrospektyviosios bibliografijos rengėjų pečių.

PE skaičius. PE skaičius priklauso nuo daugelio faktorių. PE įstatymų analizė rodo, kad jis ypač įvairuoja Europos valstybėse. Devintojo dešimtmečio pabaigoje - dešimtojo pradžioje monografinių ir serialinių leidinių PE skaičius buvo: Belgijoje - vienas, Danijoje - du (+vienas pareikalavus), Islandijoje - aštuoni (+keturi pareikalavus), Ispanijoje - penki, Italijoje - penki (mokslinės literatūros - šeši), Liuksemburge - keturi, Nyderlanduose - vienas, Portugalijoje - keturiolika, Prancūzijoje - septyni (jeigu tiražas mažesnis negu 300 egz. - trys), VDR - trys¹¹. Natų leidinių PE Liuksemburge ir VFR sudarė du egzemplioriai. Paprastai mažesnis ir garso įrašų PE skaičius (Danijoje - vienas, Jungtinėje Karalystėje - vienas-du, Liuksemburge - penki, Prancūzijoje - du, VFR - du egzemplioriai). Kartografinių leidinių dažniausiai pristatoma tiek, kiek ir monografinių. Tačiau Portugalijoje šis skaičius buvo vienas, Liuksemburge - du. Prancūzijos įstatymai reikalauja pristatyti po vieną, o Liuksemburgo - po penkis kino filmų kopijas. Nedidelis ir vaizdo įrašų PE skaičius (Danijoje ir Liuksemburge - po vieną, Prancūzijoje - du). Pastarosiose šalyse buvo deponuojama ir po vieną radijo ir televizijos laidos įrašą. Europos Tarybos šalyse paprastai deponuojama po vieną disertacijos egzempliorių, tik VFR - du.

Daugumoje Azijos valstybių PE skaičius - du-trys egzemplioriai (Filipinai, 1975; Izraelis, 1953; Jordanija, 1980; Korėjos Respublika, 1969; Mongolija, 1935; Pakistanas, 1968; Tailandas, 1941). Tik keliose valstybėse jis yra didesnis (keturi egzemplioriai Bangladeše, 1974; Sirijoje, 1983; penki - Katarė, 1982; Singapūre, 1970; šeši - Turkijoje, 1934; septyni - Irane). Bene didžiausias jų skaičius buvo Vietnamo Demokratinėje Respublikoje (1946). Kai kuriose valstybėse buvo sumažintas pakartotinių leidimų PE (pavyzdžiui, Kinijoje vienas, 1955).

Amerikos kontinente PE skaičius daugumoje valstybių trys-penki egzemplioriai (trys - Ekvadore, 1976; Peru, 1978; Urugvajuje, 1971; Venesueloje, 1979; keturi - Meksikoje, 1965; penki - Kuboje, 1964; Paragvajuje, 1985 ir t.t.). JAV pagal autorių teisių įstatymą Kongreso biblioteka gauna du egzempliorius. Didžiausias PE skaičius buvo Čilėje (penkiolika, 1967). Peru įstatyminis aktas (1972) įpareigojo autorius, leidyklas ir poligrafijos įstaigas Nacionalinei bibliotekai nemokamai siųsti po keturis egzempliorius per 30 dienų nuo publikavimo¹². Atskiroms dokumentų rūšims paprastai nustatytas kitoks PE skaičius (pavyzdžiui, Peru periodinių leidinių - trys, 1974, o oficialiųjų leidinių - penkiasdešimt, 1943). JAV vietoj dviejų laikraščio egzempliorių leidžiama deponuoti 35 mm mikrofilmo pozityvą.

Kai kuriose Afrikos valstybėse PE skaičius tebuvo vienas - du egzemplioriai (Botsvana, 1967; Seišeliai, 1964; Tanzanija, 1975; Zimbabvė, 1975). Daugumoje valstybių jis buvo trys - keturi egzemplioriai. Didžiausias jų skaičius Egipte (pagal 1954 m. autoriaus teisių apsaugos įstatymą ir jo 1968 m. pakeitimus spaudinių siunčiama dešimt, gramofono plokštelių - penki egzemplioriai) ir Madagaskare (leidėjas privalo siųsti aštuonis, spaustuvė - keturis, gamintojai - keturis egzempliorius, 1974).

Naujojoje Zelandijoje PE skaičius - trys egzemplioriai (1971).

Paprastai PE skaičiaus didinimą negatyviai vertina leidėjai. Kadangi jų kaina įskaitoma į pardavimui skirtų dokumentų kainą, jie brangsta. Ypač tuo nesuinteresuoti brangių leidinių leidėjai.

Tarptautiniame valstybinių bibliografijų kongrese rekomenduotas maksimalus PE skaičius (trys) susilaukė kritiško vertinimo, nes jų skaičių diktuoja kiekvienos valstybės poreikiai ir sąlygos¹³.

Kai kuriose valstybėse PE keliamos papildomos sąlygos. Pavyzdžiui, reikalaujama, kad jis būtų išspausdintas ant geresnio popieriaus (Bulgarija, 1920; Rusija, 1994). Šiam sprendimui sunku pritarti, nes poligrafinis produktas šiuo atveju "pagerinamas" ir ateities knygotyriminkai pagal jį negalės susidaryti tikrojo vaizdo apie spaudos produkciją. Kinijoje (1955) reikalaujama įrišti mėnesinius laikraščių kompleksus.

PE deponuotojai (siuntėjai). PE tiekėjai yra leidėjai (leidyklos ir kitos valstybinės, kooperatinės, privačios ir pan. leidybinės organizacijos), spaustuvės, autoriai. Pavyzdžiui, Europos Tarybos valstybėse monografinius leidinius siunčia: leidėjai (Islandijoje, Nyderlanduose, VFR, Jungtinėje Karalystėje), spaustuvės (Ispanijoje, Portugalijoje), leidėjai arba autoriai (Belgijoje), spaustuvės, o kai kuriais atvejais leidėjai (Italijoje), leidėjai, o kai kuriais atvejais spaustuvės (Liuksemburge), spaustuvės ir leidėjai, kai spausdinta užsienyje (Danijoje). Kai kuriose pasaulio valstybėse lygiagrečiai egzistuoja PE, pristatomo vienu metu ir leidėjų, ir spaustuvių (pavyzdžiui, Prancūzijoje) sistema. Taip lengviau kontroliuoti PE gavimo išsamumą. Austrijoje ir kitose valstybėse šalies teritorijoje išleistus leidinius pristato leidyklos, o pagal užsienio leidėjų užsakymus išspausdintus leidinius - spaustuvės. JAV pagal autoriaus teisių apsaugos įstatymą leidinius pristato ir autoriai, ir leidėjai, jei autoriai suinteresuoti, kad jų kūriniai būtų teisiškai apsaugoti.

Muzikos įrašų deponuotojai dažniausiai yra gamintojai (Danijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Liuksemburge, VFR ir kt.). Prancūzijoje juos pristato ir gamintojai, ir platintojai.

Už filmų PE pristatymą Liuksemburge, VFR ir kitose valstybėse atsako gamintojai, Prancūzijoje - ir gamintojai, ir platintojai, Jungtinėje Karalystėje - gamintojai ir kino kompanijos. Videofilmų deponuotojai Danijoje ir Liuksemburge yra gamintojai, Prancūzijoje - gamintojai arba platintojai, Jungtinėje Karalystėje - ir gamintojai, ir kompanijos.

Kai kurių valstybių PE numato papildomas deponuotojų pareigas. Pavyzdžiui, VDR įstatyme leidyklos buvo įpareigos pranešti būtinuosius bibliografinius duomenis, kai jie nenurodyti leidinyje. Tai labai svarbu sudarant spaudos statistiką. Paprastai PE įstatymuose fiksuojamos ir PE siuntėjų teisės. Pavyzdžiui, Rusijos įstatyme (1994) garantuojamas nemokamas bibliografinės informacijos skelbimas valstybinės bibliografijos leidiniuose, jos įtraukimas į duomenų bankus, teisė nemokamai gauti atsakymus į faktografines užklausas.

PE gavėjai. PE daugumoje gauna valstybinės bibliografijos centrai: nacionalinės bibliotekos, specialios bibliografijos įstaigos (pavyzdžiui, Bibliografijos institutai, Knygų rūmai ir pan.) arba universitetų bibliotekos, kurios atlieka nacionalinių bibliotekų funkcijas. Dauguma jų gauna PE ir jį paskirsto visoms bibliotekoms ir kitoms įstaigoms, kurioms jis priklauso pagal įstatymą, vykdo valstybinę registraciją, kaupia bibliografinių duomenų bankus, skelbia informaciją valstybinės bibliografijos leidiniuose, kontroliuoja PE gavimą ir pan. Ne visose valstybėse PE paskirsto centrinės organizacijos. Pavyzdžiui, Švedijoje jį tiesiogiai siunčia leidėjai.

PE taip pat gauna parlamentų ir kitos didžiosios šalies bibliotekos, neretai provincijų, apygardų, sričių ir kitos viešosios bibliotekos (pavyzdžiui, apygardų- Bulgarijoje, 1976, sričių - Vengrijoje, 1986, ir kt.). Į PE sistemą taip pat įeina mokslinės įstaigos (pavyzdžiui, Visuomenės mokslų mokslinės informacijos institutas, tarpšakinis MTI "Integralas" ir mokslinis techninis centras "Informregistas" Rusijoje, 1994), kai kurios informacijos tarnybos (Visos Rusijos mokslinės ir techninės informacijos institutas, 1994).

Iš PE gavėjų išsiskiria specializuoti dokumentų fondai (Rusijos federacinis valstybinių standartų fondas, 1994; Švedijos valstybinis garso ir vaizdo įrašų archyvas, 1979; Prancūzijos valstybinis kinematografijos centras, Prancūzijos garsinės regimosios medžiagos institutas, 1977; Bulgarijos valstybinė fonoteka, 1976; Rusijos televizijos ir radijo federacinės tarnybos televizijos ir radijo programų fondas, 1994, ir kt.).

Bulgarijoje PE gauna Ryšių ministerija, Valstybinis istorijos muziejus, Telegrafo agentūra.

K. Zotova priėjo prie išvados, kad būtina centralizuoti visų rūšių dokumentų saugojimą nacionalinėje bibliotekoje arba valstybinės bibliografijos centre¹⁴. Tačiau ši rekomendacija neatitinka susiklosčiusios praktikos - dalis dokumentų rūšių patenka tik į specializuotus fondus (kino filmai, televizijos ir radijo programos ir pan.).

PE pristatymo terminai. PE įstatymai numato dokumentų pristatymą iki tiražo patekimo į prekybą (Sirija, 1920; Vietnamas, 1946), per dvi dienas pradėjus realizuoti tiražą (Prancūzija, 1977; Vengrija, 1977), per tris-penki dienas nuo leidinio pirmosios partijos išspausdinimo (Bulgarija), per penki dienas (Brazilija), per savaitę (Bulgarija, 1945; VFR, 1975; Peru, 1978; Kanada, 1969), per dešimt dienų (Bulgarija, 1920; San Marinas, 1957), per dvi savaites (Lenkija, 1967), per penkiolika dienų (Turkija, 1934). Per vieną

mėnesį PE privalėjo būti pristatytas Austrijoje (1981), Jungtinėje Karalystėje (1956), Bangladeše (1974), Japonijoje (1955), Kanadoje (1952) ir kitose valstybėse. Rečiau PE pristatyti įpareigojo Kolumbijos (per du mėn., 1982), Kongo (per tris mėn., 1971) įstatymai. JAV šis terminas neturėjo viršyti trijų mėnesių. Kiekvieno ketvirčio paskutinį mėnesį PE pristatyti privalėjo suomia (1980) ir švedai (1979), kas pusę metų - norvegų leidėjai (1939), o islandai - iki kitų metų vasario mėn. 1 dienos (1977). Neretai PE pristatymo terminai diferencijuojami pagal dokumentų rūšis (Rusija, 1994, ir kt.).

Taigi iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad ne visų valstybių įstatymai garantavo PE pristatymo operatyvumą. Pristatymo terminų įvairovei įtakos turi daug faktorių - konstitucinės teisės ir cenzūros galimybė, katalogavimo leidinyje (CIP) sistemos, signalinių egzempliorių sistemos egzistavimas ir kt.

Tarptautinis valstybinių bibliografijų kongresas rekomendavo, kad PE įstatymuose leidėjai ir spaustuvės būtų įpareigoti leidinius pristatyti per mėnesį. Tačiau šios rekomendacijos laikymasis kai kurioms valstybėms reikštų žingsnį atgal.

PE nemokamumas. Vienas iš pagrindinių PE sistemos principų yra jo nemokamumas. Tačiau kai kuriose šalyse atitinkamais atvejais jo gavėjai privalo mokėti. Pavyzdžiui, pagal VFR Federacinio teismo 1982 m. liepos 14 d. sprendimą nustatytas mokeskis brangiems leidiniams, išleistiems mažu tiražu. Austrijoje už leidinį, kurio kaina viršija 1200 šilingų, leidėjai gali pareikalauti sumokėti pusę jo vertės.

PE persiuntimo klausimas įvairiose valstybėse sprendžiamas taip pat įvairiai. Pavyzdžiui, Švedijoje nuo 1886 m. paštas PE banderolės siunčia nemokamai. JAV, siekiant sumažinti leidėjų išlaidas, įstatymai leidžia naudoti įvairias PE persiuntimo formas ir metodus. Peru (1977) nustatyta pašto rinkliava nepriklausomai nuo leidinių svorio. Rusijoje (1994) visos išsiuntimo išlaidos įskaitomos į produkcijos savikainą. Leidinius, išleistus Maskvoje ir Parnaskvėje, į Rusijos knygų rūmus pristato kurjeriai. Kitų miestų spaudiniai išsiunčiami paštu siuntiniais, laikraščiai - banderolėmis.

PE pristatymo kontrolė ir atsakomybė už įstatymų pažeidimus. Nors autoriai ir leidėjai yra suinteresuoti operatyvia informacija apie jų leidinius einamosios valstybinės bibliografijos leidiniuose, tačiau praktiškai egzistuoja PE pristatymo kontrolės problema. Pasitaiko įvairių pažeidimų: deponuotojai neišsiunčia dokumentų, išsiunčia pavėluotai arba siunčia neritmingai. Daug problemų neretai sudaro žinybinės poligrafinės bazės spaudinių gavimas. PE spragos daro didelę žalą nacionalinių ir kitų bibliotekų komplektavimui, jų skaitytojų bibliotekiniams aptarnavimui, einamajai (o vėliau - ir retrospektyviajai) valstybinei bibliografijai, informacijos vartotojų bibliografiniam aptarnavimui, spaudos statistikai, trukdo realizuoti Tarptautinę dokumentų prieinamumo programą.

Daugumoje Europos valstybių PE įstatymai numato di-

desnes ar mažesnes baudas už pažeidimą. Pavyzdžiui, Austrijos - iki 10 tūkst. šilingų (1981), Jungtinėje Karalystėje - 50 svarų sterlingų, Liuksemburge - nuo 500 iki 10 tūkst. Liuksemburgo frankų (1960). Gana griežtas sankcijas numatė Bulgarijos įstatymai. Piniginė bauda už pažeidimus buvo numatyta jau 1897 m. įstatyme. 1920 m. ji buvo padidinta keturis kartus. Nors spaustuvė ją sumokėdavo, ji privalėdavo pristatyti ir PE. 1945 m. dekretas apskritai neleido spaudinių platinti, kol neišsiųstas PE. Pagal 1976 m. įstatymą, pirmą kartą jį pažeidus buvo mokama 200 levų, o pakartotinai - per 300 levų piniginė bauda. Valstybinės bibliografijos centre buvo vedama visų spaustuvų, poligrafijos įmonių ir leidėjų kartoteka, jie nuolat tikrinami, peržiūrimos jų darbo ataskaitos.

Vengrijoje pagal taisykles (1978) leidyklos Valstybinei bibliotekai siuntė savo išleistų knygų sąrašus, o jos darbuotojai turėjo teisę tikrinti jas vietoje. Buvo numatyta ir piniginė bauda.

VDR įstatymai taip pat numatė baudą ir už PE pristatymo terminų pažeidimą (1 markė už kiekvieną pirmų trijų savaitių dieną ir 5 markės už kiekvieną vėlesnę dieną). Negautas egzempliorius buvo įgyjamas organizacijos-leidėjo sąskaita. Už PE vėlavimą ar nepristatymą baudas privalėjo mokėti ir visos Šiaurės šalys (pavyzdžiui, Švedijoje ši suma yra 5 tūkst. kronų).

Pagal naująjį Rusijos įstatymą organizacija-gavėjas siunčia raštišką įspėjimą. Po trijų mėnesių kaltininkai privalo mokėti baudas už kiekvieną nepristatytą egzempliorių. Baudos dydis - 25 minimalūs darbo atlyginimai. Įstatymas taip pat numato licencinių teisių atėmimą.

Vietnamo Demokratinės Respublikos įstatymas (1946), be baudos, numatė galimybę konfiskuoti platinamą leidinį. Iš Azijos šalių bene tik Kinijos įstatymas (1955) nenumatė jokių sankcijų.

JAV leidėjui, pakartotinai neišsiuntusiam PE, grėse bauda nuo 250 iki 2,5 tūkst. dolerių. Kitose Amerikos kontinento valstybėse įstatymai numatė įspėjimą, pinigines baudas (pavyzdžiui, Meksikoje 1965 m. bauda dešimtį kartų viršijo leidinio kainą), net įkalinimą.

Afrikos šalyse devintojo dešimtmečio pradžioje 32 valstybių įstatymai numatė pinigines baudas. Keletoje valstybių buvo įteisintas įkalinimas (pavyzdžiui, Tanzanijoje, Zimbabvėje).

Baudos numatytos ir Australijos autoriaus teisių apsaugos įstatyme (1968).

Kaip jau buvo minėta, PE gavimo kontrolė lengvesnė tose šalyse, kuriose jis siunčiamas ne vienu, o keliais kanalais. Tokia lanksti sistema gerai veikia Prancūzijoje. Leidėjai vieną leidinio egzempliorių pateikia Vidaus reikalų ministerijai ir keturis - Nacionalinei bibliotekai. Spaustuvės savo ruožtu siunčia du leidinio egzempliorius į vietinę provincijos biblioteką, kuri vieną egzempliorių pasilieka sau, o kitą išsiunčia Nacionalinei bibliotekai.

Daugelyje šalių einamosios valstybinės bibliografijos centre yra įkurti specialūs padaliniai, kurie kontroliuoja PE gavimą. Pirmą kartą tarptautiniu mastu PE gavimo kontrolės

klausimas buvo akcentuotas Tarptautiniame valstybinių bibliografijų kongrese (1977).

PE saugojimo tvarka. Ne visos PE gaunančios bibliotekos jį saugo kaip valstybės kultūros paminklą. Išimčių yra JAV, Šveicarijos ir kai kurių kitų valstybių įstatymuose. Tose bibliotekose jie laisvai prieinami skaitytojams. Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijos ir kitose valstybėse kuriami du fondai, vienas iš jų yra archyvinis, naudojamas daugiausia tarnybiniais tikslais. Jo egzemplioriai skaitytojams neišduodami nei tiesiogiai, nei per TBA.

Didžiosios bibliotekos, kurios PE panaudoja savo fondų komplektavimui, nesaugo ir netvarko tų dokumentų, kurie jiems nereikalingi (pavyzdžiui, grupinio tvarkymo medžiagos ir pan.). Tokia atranka leidžia mažinti išlaidas jiems kataloguoti ir saugoti.

Kartais dokumentai mikrofilmuojami, o originalai nesaugomi. Pavyzdžiui, Švedijoje vienas laikraščio egzempliorius iš dviejų, kuriuos gauna Karališkoji biblioteka, perduodamas mikrofilmuoti.

PE saugojimo sąlygos, išsaugojimo garantijos, prieinamumo tvarka, archyvinio PE konservavimo metodai įstatymuose paprastai neapertiami.

Privalomasis egzempliorius Lietuvoje. Vilniaus universiteto biblioteka 1780 m. ėmė gauti PE. Įstatymas spaustuvės įpareigojo šiai bibliotekai pristatyti kiekvieną išleidžiamą knygą (pradžioje po vieną, nuo 1793 m. - po du egzempliorius). Lietuvą prijungus prie Rusijos, biblioteka PE nebegavo. Dalis Lietuvos spaudinių pateko į Rusijos PE įstatymo veikimo sferą ir atsidūrė šios šalies bibliotekose. Šiaurės vakarų krašto leidinių PE 1904 m. ėmė gauti Vilniaus viešoji biblioteka.

Tarpukario Lietuvoje PE reglamentavo spaudos įstatymai. Pagal 1919 m. lapkričio 30 d. įstatymą spaustuvės buvo įpareigosios po aštuonis kiekvieno spaudinio egzempliorius pristatyti apskrities viršininkui. Jis juos skirstė savo nuožiūra. 1935 m. spaudos įstatymas įpareigojo spaustuvės valdžios įstaigoms pristatyti po dešimtį egzempliorių kiekvieno spaudinio. Vieną egzempliorių gaudavo Valstybinis centrinis knygynas (nuo 1936 m. - Lietuvos centrinė biblioteka). Nuo 1940 m. pradžios jai pradėta skirti du, o Kauno ir Vilniaus universitetų bei Vrublevskių bibliotekai Vilniuje - po vieną PE.

Pagal 1945 m. kovo 29 d. Liaudies komisarų tarybos nutarimą buvo skiriama dešimt PE. Knygų rūmai sau pasilikavo tris egzempliorius, o du siųsdavo Centrinei valstybinei, po vieną - Mokslų akademijos centrinei, Vilniaus ir Kauno universitetų mokslinėms, Šiaulių ir Panevėžio viešosioms bibliotekoms. Vėlesni įstatyminiai aktai (1950, 1959, 1967, 1976) numatė įvairių spaudinių PE skaičių. Be to, didžiosios Lietuvos bibliotekos ėmė gauti sąjunginį mokamą PE. Pavyzdžiui, 1985 m. tokią teisę turėjo Respublikinė, Mokslų akademijos ir Mokslinė medicinos bibliotekos.

Kadangi PE Lietuvoje istorija yra pakankamai išsamiai nušviesta, jos nenagrinėsime. Dėmesį atkreipia labai dažnas įstatyminių aktų kaitaliojimas. Pavyzdžiui, vien per

paskutinįjį dešimtmetį jie buvo keisti devynis kartus (po vieną - 1987, 1989, 1990, 1992, 1993, 1995, 1997 ir du kartus 1996 metais). Tą iš dalies sąlygojo esminiai pasikeitimai šalies knygų leidyboje, bibliotekininkystėje, bendras siekis tobulinti PE siuntimo tvarką, bent šiek tiek priartėti prie pasaulinės praktikos.

Dabar galioja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 1389 "Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos" (jo dalinis pakeitimas priimtas 1997 m. balandžio 10 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 330)¹⁵. Į PE įeina: knygos, periodiniai leidiniai, natos, mikroformos, garsiniai, regimieji, kartografiniai ir vaizdiniai leidiniai, elektroniniai dokumentai ir neregijų raštu spausdintos priemonės. Pagal nutarimą viešosios informacijos rengėjai per dvi dienas po tiražo išleidimo privalo išsiųsti PE.

Minimalus tiražas, kai dokumentai turi būti išsiųsti, yra daugiau nei 25 egzemplioriai. Dokumentų, kurių tiražas nuo 25 iki 100 egzempliorių, PE gauna tik Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras. Esant didesniai tiražui, PE gauna Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo, Kauno, Vilniaus, Panevėžio, Šiaulių ir Klaipėdos apskričių, Lietuvos mokslų akademijos, Vilniaus universiteto, Lietuvos aklųjų, Lietuvos žemės ūkio, Lietuvos technikos ir Lietuvos medicinos bibliotekos. Išsamiausiai PE gauna Bibliografijos ir knygotyros centras ir Nacionalinė biblioteka (po du egzempliorius). Apskričių viešosios, Lietuvos mokslų akademijos ir Vilniaus universiteto bibliotekos gauna po vieną knygų, periodinių leidinių, reprodukcijų, kartografinių leidinių (išskyrus smulkius spaudinius) egzempliorių. Lietuvos žemės ūkio bibliotekai siunčiamas vienas knygų, periodinių leidinių žemės ūkio klausimais egzempliorius, Lietuvos technikos bibliotekai - vienas knygų, periodinių leidinių, valstybinių ir šakinių standartų, patentų, techninių sąlygų, techninės dokumentacijos technikos klausimais egzempliorius, o Lietuvos medicinos bibliotekai - vienas knygų, periodinių leidinių medicinos ir sveikatos apsaugos klausimais egzempliorius.

Nutarime įteisintas (neįvardintas) ir vietinis PE. Miestų ir rajonų žiniasklaidos priemonių rengėjai privalo miestų ir rajonų savivaldybių viešosioms (centrinėms) bibliotekoms siųsti po vieną jų leidžiamų knygų, periodinių leidinių, natų, kartografinių leidinių ir smulkių spaudinių egzempliorių.

Viešosios informacijos rengėjai, spaudinius ir kitus dokumentus išleidę ne Lietuvos Respublikos teritorijoje, prieš pradėdami juos viešai platinti, taip pat įpareigoti išsiųsti PE.

Spaudinių ir kitų dokumentų PE pašto išlaidas nuo 1997 m. II ketvirčio padengia bibliotekos - PE gavėjos, PE siuntimo kontrolę vykdo Bibliografijos ir knygotyros centras. Jokių sankcijų už nutarimo nevykdymą nenumatyta.

PE sampratos išplėtimas (mikroformų, garsinių, regimųjų ir elektroninių dokumentų įjungimas) yra vienas iš svarbiausių minimo nutarimo privalumų, padedantis naujų rūšių dokumentų bibliografinės apskaitos pamatą. Todėl ateiityje valstybinės bibliografijos rodyklė "Bibliografijos žinios" pasipildys atitinkamomis struktūrinėmis dalimis.

PE įstatymų unifikacija. PE įstatymai įvairiose šalyse buvo priimti skirtingu laiku (yra valstybių, kuriose dar galioja kai kurios XVII-XVIII a. priimtoms nuostatomis), jų turiniai skiriasi. PE įstatymų keitimą ir tobulinimą sąlygojo daug įvairių faktorių: istorinės tam tikros šalies raidos sąlygos ir jos poreikiai, knygų leidybos pokyčiai, įsijungimas į tarptautines bibliografijos programas ir pan. PE įstatymų turinys nuolat plėtėsi atsirandant naujoms dokumentų rūšims.

PE įstatymų įvairovė, dalies jų netobulumas, o retais atvejais - ir jų nebuvimas, kai kurių iš jų konservatyvumas labai apsunkina Visuotinės bibliografinės apskaitos ir Tarptautinės MARC programos bei Visuotinio dokumentų pincinavimo programų realizavimą, daro neigiamą poveikį tarptautiniams bibliografinių duomenų mainams. Natūralu, kad bibliografijos specialistams kilo idėja unifikuoti PE įstatymus. Tarptautiniu mastu jų tobulinimo klausimas pradėtas kelti 1954 metais. Tada UNESCO parengė pirmąjį pavyzdinį PE įstatymo modelį. Vėliau PE problemos buvo nagrinėtos Tarptautinio bibliografijos, dokumentacijos ir terminologijos komiteto pasitarime (1961), IFLA 29-ojoje (1963), 39-ojoje (1973) ir vos ne visose vėlesnėse sesijose, Socialistinių šalių nacionalinių bibliotekinių tarnybų ir nacionalinių bibliotekų direktorių pasitarime Maskvoje (1973), Tarptautiniame valstybinių bibliografijų kongrese (1977), socialistinių šalių ekspertų pasitarimuose.

K. Zotova IFLA 39-ojoje sesijoje siūlė UNESCO priimti tarptautinį standartą, kuriame būtų reglamentuojamas maksimalus visų dokumentų deponavimo centralizavimas valstybinės bibliografijos centruose, decentralizavimo atveju - garantuoti atitinkamų procesų koordinavimą; įpareigoti autorius deponuoti savo darbus, paskelbtus užsienyje; numatyti griežtas sankcijas PE įstatymo pažeidėjams. Jos siūlymai buvo apsvaistyti Socialistinių šalių ekspertų pasitarime (1987). Autorė suformulavo ir PE įstatymo struktūrą. Ji, jos nuomone, turėtų sudaryti tokie skyriai: įvadas, įstatymo funkcijos, deponuoti dokumentai, nedeponuoti dokumentai, PE skaičius, jų apiforminimas, pristatymo terminai, PE nemokamumas, atsakomybė už įstatymo pažeidimus, PE gavimo tvarka, pristatymo tvarkos kontrolė ir sankcijos.

Socialistinių šalių ekspertų pasitarime 1976 m. buvo sudaryta darbo grupė, kuri įpareigota parengti socialistinių šalių PE įstatymo projektą. Jis buvo apsvaistytas 1984 m. ir pristatytas IFLA 47-ojoje sesijoje Leipcige.

Didelis žingsnis PE įstatymų unifikavimo linkme buvo žengtas Tarptautiniame valstybinių bibliografijų kongrese. Medžiagą jam rengė VDR specialistai. G. Pomassl pagal kontraktą su UNESCO kartu su Britanijos, Nyderlandų ir kt. šalių specialistais parengė galiojančių PE įstatymų apžvalgą¹⁶. Kongresas rekomendavo peržiūrėti veikiančius PE įstatymus atsižvelgiant į šiuolaikinius reikalavimus ir visų pirma apimti visus medžiagos, turinčios informacinę vertę, tipus; priimti juos tose valstybėse, kur jų nebuvo; numatyti priemones, garantuojančias įstatymų vykdymą; kreiptis į UNESCO dėl įstatymo modelio parengimo. Buvo pabrėžta, kad naujų PE įstatymų priėmimas ir galiojančių peržiūrėjimas turi būti siejamas su einamosios valstybinės bibliogra-

fijos poreikiais. UNESCO pavedė IFLA išstudijuoti klausimą apie PE tipinio įstatymo projekto parengimą. Šį tyrimą atliko J. Lunn (Kanada). Rezultatai buvo apsvaistyti 1978 ir 1979 m. IFLA sesijose, o patvirtinti 1980 metais. Rekomendacijos buvo paskelbtos 1981 metais.¹⁷

J. Lunn išanalizavo įvairių pasaulio valstybių praktiką. Autorius pasiūlė įvairias alternatyvas, pateikė kai kuriuos bendrus PE įstatymo teiginius. Dokumentas nepretendavo į įstatymo modelį, o pateikė pasiūlymus, į kuriuos tikslinga atsižvelgti rengiant valstybinius PE įstatymus. J. Lunn antrajame jo variante pabrėžė, kad kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo tradicijas ir konkrečias sąlygas, nustato egzempliorių skaičių, jų pristatymo terminus, gavimo tvarką, pristatymo išlaidų finansavimą, depozitarų skaičių, sankcijas už įstatymo pažeidimus. Autorius siūlė numatyti, kokių rūšių dokumentus deponuotojai turi pristatyti besąlygiškai, su tam tikromis sąlygomis, ir tik pareikalavus. J. Lunn pasisakė už PE nemokamumą. Deponuotojams kompensuojama operatyviu ir efektyviu bibliografiniu aptarnavimu. Ir antrasis rekomendacijų variantas susilaukė kritikos. Buvo pasiūlyta jį perdaryti išskiriant tris skyrius: 1) tipinio įstatymo projektas; 2) teorinis pagrindimas; 3) galiojančių įstatymų komentarai. Trečiajam, perdarytam variantui, buvo pritarta. Jo turinį pakankamai išsamiai apibūdina dokumento skyriai: PE įstatymo tikslai; dokumentų, kurie turi būti pristatomi, kategorijos; PE skaičius; pristatymo terminai; lydraščiai; persiuntimo tvarka; sankcijos įstatymo pažeidėjams; depozitarai; PE įstatymai ir autoriaus teisė; kompensacijos už PE pristatymą.

Visos minėtos priemonės padėjo kai kurioms valstybėms parengti kokybiškus PE įstatymus arba padaryti esminių pakeitimų galiojusiuose įstatymuose. Tačiau PE įstatymų suvienodinimo idėja yra gana utopinė. Jos neįmanoma visiškai realizuoti dėl daugybės priežasčių - valstybės turi susiklosčiusias istorines tradicijas ir daugelis nelinkusios jų laužyti, savitą dokumentų leidybos sistemą, specifinius jų srautus, savo teisinę sistemą ir t.t. Tačiau tipiniai PE įstatymai padeda nustatyti vienos ar kitos valstybės PE įstatymo būklę, nurodo klausimus, kuriuos jis turi aprėpti.

Funkcinis požiūris į PE. Pastaraisiais metais ėmė formuotis naujas, netradicinis, - funkcinis požiūris į PE. Jis remiasi ne pasyviu įvairių rūšių dokumentų išsamiu kaupimu, o atsižvelgia į prioritetus ir išlaidas (ekonominius aspektus). Šio požiūrio šalininkai pasisako už atrankos efektyvumą, ekonomiškumą, perspektyvumą ir technologiškumą. G. Vitiello teigia, kad toks naujas, nedogmatinis požiūris ateityje dominuos¹⁸. Europos Bendrijos komisija 1992 m. paskelbė pranešimą apie privalomąjį egzempliorių¹⁹, kuriame vadovaujama minėtoju požiūriu. Jame akcentuojamas vienintelis PE uždavinys - plėtoti, remti ir optimizuoti visuomeninę informaciją. PE modelyje atsispindi trys subjektai: vyriausybės, depozitai ir deponuotojai. Vyriausybės privalo garantuoti teisinę, finansinę ir kontrolės funkcijas, centriniai ir specializuoti depozitai - organizuoti technologiškai pagrįstą "uždarą apytaką". Pagrindiniu kriterijumi turi būti dokumentų rinkinių atrankos, decentralizacijos ir specializacijos principai.

¹ Basiulis J. Privalomasis egzempliorius Lietuvoje // Bibliotekininkystė ir bibliografija. - T. 1(1961), p. 191-243.

² Джиго А.А. Закон об обязательном экземпляре документов // Библиография. - 1995, No. 5, p. 3-10.

³ Čia ir toliau nurodomi įstatyminių aktų priėmimo metai.

⁴ Джиго А.А., Сухоруков К.М. Обязательный экземпляр и национальная библиография // Библиография. - 1993, No. 6, p. 126-133.

⁵ Четвертое совещание библиографов социалистических стран // Советская библиография. - 1977, No. 6, p. 25-37.

⁶ Обязательный экземпляр // Книговедение : энциклопедический словарь. - Москва, 1982. - P. 379.

⁷ Сухоруков К.М. 53-я сессия Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА) // Издательское дело : экспресс-информация. - 1988, вып. 12, p. 7.

⁸ Лиллестам О. Законодательство об обязательном экземпляре как основа национального собрания печатных изданий Королевской библиотеки / пер. со швед. В.В. Арефьева // Библиотекосведение и библиография за рубежом. - Вып. 82 (1981), p. 23.

⁹ Полотовская И.Л. Национальная библиография в развивающихся странах Тропической Африки: (современное состояние и тенденции развития) // Советская библиография. - 1985, No. 3, p. 81-93.

¹⁰ Калас М.Ф. Обязательный экземпляр аудиовизуальных материалов в Национальной библиотеке в Париже / пер. с фр. А.В. Кривенко // Библиотекосведение и библиография за рубежом. - Вып. 101 (1985), p. 14.

¹¹ Duomenys apie Europos Tarybos valstybių PE paimti iš: Legal deposit throughout the European communities : results of an enquiry // Seminar on National Bibliographies and Books in print-catalogues, Strasbourg and Frankfurt/Main, 26-30 June 1995 : report. condicions and background documents. - Strasbourg, 1996. - P. 140-149.

¹² Сангстер Гассоло М. де. Система обязательного экземпляра и всеобщая доступность изданий : положение в Перу // Бюллетень ЮНЕСКО для библиотек. - 1980, т. 2, No. 1, p. 31.

¹³ Гвишани Л.А., Багрова И.Я. Международный конгресс по национальной библиографии // Советская библиография. - 1978, No. 1, p. 100.

¹⁴ Bygstad J. Public-relations i bibliotekene // Book og bibliotek. - 1964, N 1, p. 3-7.

¹⁵ Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos : Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 1996 m. lapkričio 22 d. Nr. 1389 // Valstybės žinios. - 1996, Nr. 115, p. 11-13; Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. 1389 "Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos" dalinio pakeitimo // Valstybės žinios. - 1997, Nr. 32, p. 11.

¹⁶ Pomassl G. Survey of existing legal deposit laws. - Paris : UNESCO, 1977. - 91 p.

¹⁷ Lunn J. Guidelines for legal deposit legislation : prepared (for the) General Information Programme and UNISIST. - Paris : UNESCO, 1981. - III, 36 p. (PGI-81/WS/23).

¹⁸ Виттелло Д. Обязательный экземпляр в Европейском сообществе : результаты исследования // Библиотека. - 1996, No. 10, p. 6 (II pag.)

¹⁹ A synthesis on legal deposit and its practice in the EC Member States / ed. by M. Manzoni. - Luxembourg : CEC, 1992. - (CEUR 14947EN).

Summary

Legal Deposit in the World and Lithuania

Osvaldas JANONIS

Article examines the institutional significance of the legal deposit, its definition, perception, types and functions of the legal deposit, legal deposit laws, other regulating legal documents and also, the specific contents of all kinds of the legal deposit, the number of copies, the structure of the depositors and the recipients. The author of the article analyzes terms of the delivery of the legal deposit copies, mechanism of control for the timely delivery of the documents and responsibility for infringements upon the law and rules, the procedure of storage and the problem of the

uniform laws concerning the legal deposit. The article includes a brief discussion on the history of the legal deposit in Lithuania. Besides, considerations about the latest regulation of the Government of the Republic dated November 22, 1996 regarding the delivery of the legal deposit copies to libraries are represented. The main advantage of the above-mentioned regulation is considered supplementation of the legal deposit with other types of documents (in addition to the printed matter).

UDK 025.3 : 004.9

Kompiuterinių bibliografinių įrašų programa - CoBRA

Regina VARNIENĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K. Sirvydo 4, 2600 Vilnius, e-mail: varniene@lnb.lrs.lt

Įvadas

Perėjus prie valstybinės bibliografijos rengimo ir duomenų platinimo kompiuterinėse laikmenose, daugelyje šalių iškilo naujos problemos: bibliografinių ir autorizuotų įrašų konvertavimas, šių įrašų pateikimo formatai, perduodamų duomenų vienašališkas traktavimas, duomenų perdavimo protokolų standartizavimas ir daugelis kitų.

Šioms problemoms spręsti 1993 m. didžiųjų Europos šalių nacionalinių bibliotekų iniciatyva buvo sukurta CoBRA (Computerized Bibliographic Record Actions) programa, kurią aprobavo Europos šalių nacionalinių bibliotekų konferencija (Conference of European National Librarians - CENL), o finansavimą skyrė Europos Taryba.

CoBRA programos veikloje aktyviai dalyvauja: Suomija, Belgija, Portugalija, Prancūzija, Airija, Šveicarija, Vokietija, Nyderlandai, Didžioji Britanija. Britų bibliotekos direktorius B. Lang yra šios programos pirmininkas ir koordinadorius. Stebėtojo teisėmis dalyvauja ir Lietuva.

Pagrindinis CoBRA tikslas - sukurti Europos šalyse mechanizmą, leidžiantį keistis valstybinės bibliografijos įrašais kompiuterinėse laikmenose (1 piešinys).

Tikslą galima pasiekti išsprendus šiuos uždavinius:

- didinti bibliografinių paslaugų efektyvumą ir naudą (taikant naują technologiją);
- užmegzti patikimus ryšius tarp organizacijų, sudarančių bibliografinius ir autorizuotus įrašus;
- standartizuoti bibliografinių ir autorizuotų įrašų kompiuterinėse laikmenose rengimą bei jų naudojimą.

Išvardyti uždaviniai buvo sprendžiami pagal parengtus projektus: AUTHOR, CHASE (CHARACTER SET Standardisation), UNIMARC, METRIC, FLEX. Pagal Europos Komisijos Generalinio Direktorato XIII E/4 programą buvo parengtos dvi studijos ELDEP (Electronic deposit) ir MODELS (Models for the Provision of National Bibliographic Services).

Vykdam CoBRA programą buvo bendradarbiaujama su kitų projektų ekspertais. Pavyzdžiui, vykdam AUTHOR projekto darbus, bendradarbiauta su UseMARCON (User Controlled Generic MARC Converter), KSYSERROR (Knowledge-based System for Consistency in Bibliographic

Databases. Dabar vadinama DELICAT), BIBLINK (Linking Publishers and National Bibliographic Services) ir kitų projektų rengėjais. Visi šie projektai vykdomi pagal Europos Komisijos "Knowledge Models for Networked Library Services" programą.

Dauguma CoBRA programos projektų baigti 1996 m., tačiau kai kurie klausimai liko neišspręsti, todėl programa buvo pratęsta ir pavadinta CoBRA+.

Visi CoBRA programos projektų rezultatai yra prieinami Europos Tarybos nariams. Jais galima naudotis "Internete".

Kuriant Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenų banką, CoBRA programos rezultatais naudojama jau šiuo metu. Kadangi apie šią programą mažai žino Lietuvos specialistai, šiame straipsnyje pateikiami pagrindiniai CoBRA programos rezultatai ir aptariamos jų taikymo galimybės.

1. AUTHOR

Projektas pradėtas rengti 1995 m. autorizuotų įrašų problemoms spręsti. Jį buvo planuota baigti 1997 metais¹.

Rengiant valstybinės bibliografijos įrašus kompiuterinėse laikmenose, šių įrašų pradmenys turi būti užrašomi į atskirus autorizuotų įrašų failus. Tam, kad būtų efektyviai naudojami bibliografiniai įrašai, būtina atitinkamai sutvarkyti asmenvardžių, kolektyvų pavadinimų, antraščių autorizuotus įrašus.

Pagal visuotinės bibliografinės apskaitos programą kiekvienos šalies bibliografijos tarnyba privalo sudaryti autorizuotą formą savo šalies autoriams ir parengti jiems autorizuotą įrašą.

Šiuos bibliografinės apskaitos principus įgyvendinti nėra paprasta dėl šių priežasčių: daugelis šalių dar nepradėjo rengti tokių įrašų, tarptautiniu mastu galutinai nesusitarė dėl įrašų turinio ir rengimo formos (įvairiose šalyse jie rengiami skirtingai).

AUTHOR projektu yra siekiama standartizuoti autorizuotų įrašų turinį bei jų pateikimo formą. Aktyviausi šio projekto nariai - Belgijos, Ispanijos, Didžiosios Britanijos, Portugalijos, Prancūzijos nacionalinės bibliotekos.